

УДК 351.863

Левчук О.В.

*кандидат економічних наук, доцент**Вінницького торговельно-економічного інституту**Київського національного торговельно-економічного університету***ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ****ECONOMIC SECURITY OF UKRAINE IN GLOBALIZATION****АНОТАЦІЯ**

У статті проаналізовано особливості економічної безпеки України в процесах світової глобалізації, розглянуто термін «економічна безпека» як наукову категорію та об'єкт управління, досліджено концептуальні основи та понятійно-категоріальний апарат проблеми забезпечення економічної безпеки України в сучасних умовах.

Ключові слова: економічна безпека, глобалізація, концепція економічної безпеки, безпека суспільства, безпека особи, економічний суверенітет.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы особенности экономической безопасности Украины в процессах мировой глобализации, рассмотрен термин «экономическая безопасность» как научная категория и объект управления, исследованы концептуальные основы и понятийно-категориальный аппарат проблемы обеспечения экономической безопасности Украины в современных условиях.

Ключевые слова: экономическая безопасность, глобализация, концепция экономической безопасности, безопасность общества, безопасность личности, экономический суверенитет.

ANNOTATION

The features of economic security of Ukraine in the process of world globalization, considered the term «economic security» as a scientific category and facility management, studies the conceptual framework and conceptual- categorical apparatus problems of economic security of Ukraine in modern conditions.

Keywords: economic security, globalization, concept of economic security, social security, security of persons, economic sovereignty.

Постановка проблеми. Питання економічної безпеки зачіпає інтереси багатьох країн. Як показує світовий досвід, збиток економічним інтересам завдається різноманітними спробами: порушенням нормального стану міжнародної торгівлі (застосування ембарго, введення надмірних кількісних і тарифних обмежень, штучне підвищення або зниження цін на ті чи інші товари), створенням перепон на шляху міжнародного руху технологій, порушенням практики комерційної діяльності та ін. В сучасних умовах розвитку економіки України, особливо на тлі процесів глобалізації, окреслена вище проблема постає особливо гостро. Товарні «війни» з колись найбільшим імпортером нашої продукції – Російською Федерацією, що проявлялися в запровадженні найрізноманітніших видів обмежень, таких як санітарні умови, квотування, технічні вимоги та ін., анексія Криму та військові дії в Донецькій та Луганській областях завдавали та продовжують завдавати суттєвих збитків економіці України, порушуючи тим самим економічну безпеку держави. Все це і обумовило актуальність теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Вивченням питань економічної безпеки, умов її підтримки і забезпечення, можливостями інтеграції України в умовах трансформаційних перетворень присвячено праці таких вчених, як О. Білорус, І. Бінько, А. Гальчинський, В. Геєць, Б. Губський, Я. Жаліло, Д. Лук'яненко, А. Мазаракі, В. Мунтіян, Ю. Макогон, В. Новицький, Ю. Пахомов та ін.

Мета статті – проаналізувати особливості економічної безпеки держави в умовах глобалізації, розглянути термін «економічна безпека» як наукову категорію та об'єкт управління, дослідити концептуальні основи та понятійно-категоріальний апарат проблеми забезпечення економічної безпеки України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Поняття «економічна безпека» є відносно новим в українському лексиконі, хоча воно досить поширене і давно використовується у практичній діяльності на Заході. Проблема економічної безпеки вперше викристалізувалася в 30-х роках минулого століття на території США. Актуальність цього питання була обумовлена тогочасною потужною світовою кризою і необхідністю напрацювання заходів швидкого реагування на загрози такого масштабу в рамках національної економіки. У 70-х роках минулого століття під поняттям «економічна безпека» почали розуміти найважливіші складові національної безпеки, і досить швидко цей термін набув широкого поширення в економічно розвинутих капіталістичних країнах.

Навмисний збиток завдається національній валютній системі шляхом заниження курсу національної валюти, заморожування вкладів в іноземних банках, введення кредитних обмежень. Інколи цілеспрямовано порушується порядок руху капіталу, зокрема, через втечу капіталу, незаконну реквізицію або націоналізацію без компенсації власності іноземних інвесторів.

До порушень міжнародної економічної безпеки належать також організація цілеспрямованого відпливу наукових кадрів і кваліфікованих робітників, невиконання вимог чинної системи міжнародного транспортного сполучення всупереч відповідним угодам.

Необхідність детального наукового аналізу економічних наслідків активної участі України у світогосподарських та євроінтеграційних про-

цесах зумовлена тим, що наша країна успадкувала такий економічний потенціал, який в умовах ринкової економіки продукує загрози її економічній безпеці. Тому на підставі узагальнення теоретичних засад, сучасних поглядів на вплив глобалізаційних та інтеграційних процесів на стан економічної безпеки країни вкрай важливим є формування теоретико-методологічних та практичних підходів до формування та запровадження на практиці системи економічної безпеки України в умовах глобальних викликів.

У Законі України «Про основи національної безпеки України» зазначено, що об'єктами національної безпеки є людина і громадянин, суспільство та держава [2]. Економічна безпека є складовою національної безпеки, тому проблема її забезпечення має розглядатися щодо об'єктів національної безпеки. Такий підхід обумовлено тим, що особа, суспільство та держава, займаючи різні положення в економічній системі, визначають потреби в різних економічних інтересах, а відповідно – різних способів забезпечення економічної безпеки.

На думку Л.І. Абалкіна, економічна безпека – це стан економічної системи, який дозволяє їй розвиватися динамічно, ефективно і вирішувати соціальні завдання та при якому держава має можливість виробляти і втілювати в життя незалежну економічну політику. Погоджуючись з динамічною теорією, в розгляді економічної безпеки завданням щодо її забезпечення є не тільки стабільність, але й розвиток і зростання [4].

Узагальнюючи думку більшості вчених, можна сказати, що економічна безпека – це стан захищеності економіки країни від внутрішніх та зовнішніх загроз. Стан національної безпеки України означає такий ступінь захищеності життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, при якому забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних і потенційних загроз національним інтересам.

Невід'ємною складовою національної безпеки є економічна безпека держави (далі – ЕБД). Вона відіграє вирішальну роль у досягненні економічного суверенітету держави, забезпеченні економічного розвитку, реалізації ефективної соціальної політики, убезпеченні суспільства від екологічних стихій, зростанні національної конкурентоспроможності в умовах міжнародної економічної взаємозалежності. Створення ефективної системи економічної безпеки держави дає можливість вчасно виявляти загрози національним економічним інтересам і запобігати заподіянно збитків соціально-економічній системі в цілому. Поліпшення системи економічної безпеки набуває особливої актуальності для країн, які переживають трансформаційну кризу та загострення притаманних їй суперечностей.

Все вищевикладене зумовлює необхідність ґрунтовного дослідження сутності та напрямків формування економічної безпеки держави.

Варто зазначити, що після розпаду СРСР та здобуття незалежності Україна, поступово переходячи від планового до ринкового типу господарювання, почала будувати власну економічну систему. Складність цього процесу посилювалася тим, що в Україні перехід до ринкових відносин відбувся в період світової фінансової кризи, що, в свою чергу, було причиною підриву і без того складної ситуації в економічній сфері. На цьому етапі виникає потреба у нових орієнтирах, методах і способах формування принципово нової моделі національної економічної системи, що здатна забезпечити захист економічних інтересів особи, суспільства та держави. У зв'язку із цим першочергового значення набуває дослідження та практичне вирішення проблем, пов'язаних із забезпеченням економічної безпеки України.

Економічній безпеці по праву належить центральне місце в системі національної безпеки, оскільки вона є основою для належного функціонування всіх елементів, що відносяться до цієї системи: політичної, соціальної, військової, екологічної, технологічної, інформаційної безпеки тощо. Це зумовлено тим, що належне забезпечення рівня національної конкурентоспроможності, військово-політичної стабільності, надійної обороноздатності, ефективної соціальної політики, злагоди в моральному і духовно-технічному прогресу, захисту інформації та запорука безпечного екологічного стану неможливі без міцної та ефективної економіки.

Таким чином, ефективне забезпечення економічної безпеки держави є гарантом її суверенітету, незалежності і територіальної цілісності. Проте слід відмітити, що дослідження цієї проблеми і досі перебуває на етапі реформування, і тому не знайшло достатнього та комплексного відображення в науково-економічній літературі. Спостерігається суперечливість поглядів щодо визначення як самого поняття «економічна безпека», так і її основних складових та суміжних з нею понять і категорій. У зв'язку із цим актуальності набуває проведення комплексного аналізу підходів до тлумачення терміну «економічна безпека».

Загалом, економічна безпека держави означає захищеність усіх рівнів економіки країни від небезпечних дій, що можуть бути як наслідком свідомого впливу будь-якого чинника, так і стихійним впливом ринкових сил. Небезпечними можуть вважатися такі дії, які призводять до погіршення економічного стану країни на критичний рівень. Це може бути, наприклад, таке погіршення умов життя, з яким населення не готове миритися і яке внаслідок цього може перетворитися на соціальний конфлікт, що загрожуватиме існуванню економічної та політичної систем.

На наш погляд, економічну безпеку держави взагалі варто розглядати як найважливішу якісну характеристику економічної системи, що визначає здатність підтримувати послідовну реалізацію національно-державних інтересів, стійку дієздатність господарських суб'єктів, нормальні умови життєдіяльності населення.

ЕБД має внутрішню матеріально-речову основу – достатньо високий рівень розвитку продуктивних сил, що може забезпечити суттєво важливу частину натуральних і вартісних елементів розширеного відтворення ВВП; внутрішню соціально-політичну основу – достатньо високий рівень суспільної злагоди щодо довгострокових національних цілей, які дають можливість розробити та прийняти державну стратегію соціального та економічного розвитку.

Питання економічної безпеки набувають особливої актуальності для країн, які перебувають у стану трансформаційної кризи. Це явище завжди характеризується загостренням суперечностей, які є результатом кризових ситуацій. Глибина і характер розвитку кризи можуть поставити під загрозу саме існування соціально-економічної системи країни. У цьому разі одним із першочергових завдань є саме забезпечення економічної безпеки.

Більшість провідних науковців слушно відзначають той беззаперечний факт, що система ЕБД не існує сама по собі. Вона пов'язана з економічною безпекою людини та міжнародною економічною безпекою. Ми погоджуємось із думкою Л.О. Шевченко, яка вважає, що структурна схема суб'єктів цієї тріади має такий вигляд: людина (особа) – національна держава – світове співтовариство [7, с. 17]. Безпека людини є складовою частиною безпеки держави, яка, в свою чергу, є складовою частиною міжнародної безпеки. Отже, держава має дбати про забезпечення економічної безпеки для своїх громадян, для себе та світового співтовариства. Тому перед державою постає вкрай важливе завдання – пов'язати та погодити інтереси кожного громадянина з інтересами держави, а також з інтересами світового співтовариства. Відповідно до цього виділяють внутрішній та зовнішній рівні ЕБД.

Також варто зазначити, що економічна безпека держави безпосередньо пов'язана з її економічним суверенітетом. Він є головною складовою державного суверенітету та, відповідно, системи ЕБД. В основі економічного суверенітету лежить власність українського народу на своє національне багатство, спираючись на яку уповноважені ним органи самостійно здійснюють регулювання економіки та зовнішньоекономічної діяльності. Економічний суверенітет пов'язаний зі структурою економічної системи і незалежністю держави у формуванні і розвитку технологічного способу виробництва, економічних відносин власності і відповідного господарського механізму.

Економічний суверенітет як складова системи ЕБД в сучасних умовах виступає базою для [4]:

1) здійснення державного контролю за національними ресурсами, досягнення такого рівня виробництва та якості продукції, що забезпечить її конкурентоспроможність і дозволить на рівних брати участь у світовій торгівлі, кооперативних зв'язках та обміні науково-технічними досягненнями;

2) стабілізації й усталеності національної економіки, які зумовлюють захист власності в усіх її формах, створення надійних умов і гарантій для підприємницької активності, утримання чинників, що дестабілізують ситуацію (боротьба з кримінальними структурами в економіці, недопущення глибоких безпідставних розривів у розподілі доходів, які викликають соціальну кризу);

3) саморозвитку та прогресу, що є особливо важливим у сучасному динамічному світі: створення сприятливого клімату для інвестицій та інновацій, постійної модернізації виробництва, підвищення професійного, освітнього та загальнокультурного рівня робітників – тобто всього, що є необхідною та обов'язковою умовою стабільності та самозбереження національної економіки.

Висновки. Економічна безпека держави як економічна категорія являє собою певну сукупність відносин і пов'язаних з ними заходів, що забезпечують здійснення економічного суверенітету, економічне зростання, підвищення добробуту в умовах наявності системи міжнародної економічної взаємозалежності.

Слід також звернути увагу на те, що ЕБД виступає як сукупність економічних, соціальних, демографічних, екологічних, технологічних, науково-інформаційних відносин.

Специфічною рисою ЕБД як економічної категорії є те, що вона постійно відображає рівень ефективності функціонування усіх її структурних елементів, що дозволяє вчасно виявити загрози і запобігти небезпеці заподіяння збитків державі, економічній системі та національним економічним інтересам з метою забезпечення їх стабільного розвитку і зростання.

Таке розуміння сутності ЕБД передбачає принаймні два концептуальних висновки:

- економічна безпека країни повинна забезпечуватись перш за все ефективністю самої економіки, тобто разом із державними засобами захисту вона має захищати себе сама на базі високої продуктивності праці суб'єктів мікроекономіки, якості продукції, конкурентоспроможності і т. д.;

- забезпечення економічної безпеки держави не може здійснюватись виключно ринковими механізмами саморегуляції, оскільки вони ефективно працюють на макрорівні виключно за наявності раціональної структури економіки, яка сама по собі не створюється. Тому доцільним буде формування і підтримка всією

системою механізмів саморегулювання і регулювання, тобто за допомогою державних органів та інститутів ринку.

Крім того, якщо розглядати ЕБД як системну категорію, тобто як сукупність елементів, що утворюють певну цілісність, то слід зазначити, що головна системна вимога ЕБД полягає у забезпеченні розвитку економіки країни та створенні передумов для її виживання.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Конституція України, прийнята 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР VII // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/go/254k/96-вр>.
2. Про основи національної безпеки України : Закон України № 964-IV від 19.06.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
3. Александрова О.Ю. Система індикаторів оцінки економічної безпеки / О.Ю. Александрова // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2010. – № 30. – С. 34–37.
4. Андрійчук В.Г. Економічна безпека України: стан, критерії виміру та превентивні заходи її зміцнення / В.Г. Андрійчук // Економіка, фінанси, право. – 2013. – № 6. – С. 12–17.
5. Бесчастний А.В. Економічна безпека України у контексті світової економічної кризи / А.В. Бесчастний // Економіка і держава. – 2010. – № 15. – С. 67–69.
6. Бєлов О.Ф. Економічна безпека України: пріоритети та механізми забезпечення / О.Ф. Бєлов [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.niss.gov.ua/book/belov/6.html.
7. Шевченко Л.С., Гриценко О.А., Макуха С.М. та ін. Економічна безпека держави: сутність та напрями формування : [монографія] / [Л.С. Шевченко, О.А. Гриценко, С.М. Макуха та ін.] ; за ред. д. е. н., проф. Л.С. Шевченко. – Х. : Право, 2009. – 312 с.